

in naravne. A glavna odlika romana je v pogumu in v iskrenem prizadevanju po čimbolj resničnem prikazu stiske, ki jo v danih razmerah doživlja njegov kmečki človek. Braček je v romanu že kar povzdignjen v simbol tragičnega boja za lastno zemljo in za človečnost v neurejeni agrarni situaciji ter v občečloveški protest proti nasilju, tudi proti takšnemu, ki ga kdorkoli izvaja v imenu socializma in napredka.

Jože Šifrer

PAVLE ZIDAR, SVETI PAVEL. Pogosto si nočemo priznati, da nas gane življenje samo. Naši možgani se največkrat kažejo kot neobčutiljivi za preproste človeške zgodbe, hočejo jim uiti v svet, ki manj prizadeva. A s takšnim urejanjem bolj in manj ganljivih človeških usod ne pridemo daleč — znašli se bomo pred kartoteko, ki nam bo velevala, ob kateri stopnji ginljivosti se moramo zganiti. Življenje samo — to je prepir, rajanje, krik, smeh, boj in smrtna groza. Iz tega sveta uhajamo v svet dolgočasja in nervoze, v svet notranjega nemira, naveličanosti, spoznanja nesmisla in izkrivljanja vrednot. Neredko priznavamo, da svet s svojim korakom v mehanični vek postaja vse bolj tuj. Takrat tudi govorimo o »zlati dobi« in si želimo prvobitne enotnosti. *Danes* živimo v odtujenem svetu, polnem nebistvenih bistev, v svetu, ki prizadeva *drugače*, če ne prizadeva (kot smo rekli maloprej) manj. In pisatelji pišejo v današnji dan o današnjem svetu. Pravimo — danes. Ali danes sploh lahko občutimo svet, ki prizadeva prvobitno, ko naša današnja izkušnja prizadeva »drugače«? Ali nasprotje med prvobitnim in »drugačnim« svetom obstaja? Ali smo ohranili možnost — v odtujenem svetu čustvovati prvobitno? Gre nam torej za svet čistih, iskrenih, spontanih vzgibov nasproti svetu, ki je »drugačen«, odtujen, današnji. Gre tudi za pisateljsko realizacijo, za pisateljev svet. Tu ne moremo napraviti istega nasilja, kot smo ga napravili zgodovini. V umetnosti obstaja več svetov in več »svetov«. Pokazati hočemo, kakšna sta predmetni in umetniški svet Pavleta Zidarja — kot se kaže v romanu *Sveti Pavel*.^{*} Zdi se, da gre za prvobitni svet in prvobitno umetniško govorico. To hočemo dokazati.

Pavle Zidar nam je povedal zgodbo iz povojnih let, zgodbo o preprostih ljudeh na Dolenjskem, ki so tako ali drugače krivi, tako ali drugače preprosto človeški. Po vojni se dogaja vrsta nenavadnih in nepričakovanih stvari, verujoči so razočarani, tisti, ki ne verujejo v novo državo, dobe potrdilo za svojo nevero, tisti pa, ki so sodelovali z okupatorjem, dobivajo od sovaščanov tiho zaupnico. Frenk Debevc se skriva, iščejo ga, na KLO sprašujejo vest njegovemu bratu — vendar je to le uvod v lov. V vseh poglavjih je Debevc, kompromitirani odpadnik, le komaj slišno prisoten. O njem se avtor sicer ves čas sprašuje, vendar ga pred koncem ne razreši — tako je tudi z vaščani. Zanje ni nobena skrivnost več — skorajda sprijaznili so se, da živi izdajalec v zvoniku cerkve svetega Pavla. Medtem se razpletajo druge stvari: nova oblast pobira pridelke, živino, pretepa kmete, vpeljuje policijske metode. Razočaranje družji kmete v molčeč tabor, ki ne izda Debevca. Razočaranje raste v negotovanje, negotovanje v upiranje. A ljudje kljub temu ostanejo ljudje. Še naprej jim teče beseda o vaških škandalih, še naprej ohranijo svoj prvobitni temperament. Na koncu je gordijski vozec presekan z mečem. Zgodbi napravi konec groba sila, ko s

* Pavle Zidar, *Sveti Pavel*. Založba Obzorja 1965.

terorjem prisili vaščane, da odkrijejo Debevca. In vse kaže, da se tudi po tem ne spremeni dosti. Ljudje ostanejo ljudje.

Kmetje so najbolj izkoriščen sloj. Kot nekak rezervat sredi drnca življenja se zdijo — zato so izkoriščani. A za nas je ta trenutek pomembno to, da so naravni ljudje. Njihova bolečina, ko jim odpeljejo konja ali kravo, je desetkrat hujša, kot če bi meščanu odvzeli isto vrednost v denarju. V kmetu je tista prvobitna navezanost na zemljo, na naravo, na telesnost, na grunt in domačijo. Kmetje so tudi najbolj konservativen sloj, pravimo; tla, ki jih para plug, tla, ki je nanje postavil svoj dom, so zanj edina trdna tla. In dokler jih ima, je prvobitni človek naravne menjave. Prizadevajo ga absoluti: smrt, ljubezen, boj, groza in radost. V teh absolutih se giblje vse.

Polnost (tragičnost) takšne usode je Pavle Zidar opisal z neverjetno močjo, s silno prepričljivostjo, s kongenialno preprostostjo, stilno slikovito in vsebinsko razgibano. To zrelo in pošteno delo brez dvoma sodi med najboljšo prozo preteklega leta.

Najbolj me je prevzelo in emocionalno zaposlilo poslednje poglavje »Lov«. To je brezobziren lov, pogon na človeka, ki prezebel in ubog čepi v stolpu svetega Pavla in si ne more pomagati. Najhujša je neizbežnost. Krivda je jasna, vendar ne prevladuje. Prevladuje groba, izzivalno zdrava sila orožja in mišic. Ob njej pa se znajde sleherni človek ubog in brez dostojanstva, ponižan v nič, pahnjen na raven uklenjenega sužnja. Biti človek in biti nič. Razuma ni več, je samo še ubogo telo, telo morda bolj kot kdajkoli. Samo še za življenje gre, za zemljo, za stik podplata z zemljino površino. Ob tej podobi sem se živo spomnil Kocbekove pesmi Pogon.

...Lov je vesoljen in človek izdan,
groza je urna, pogum prikovan.

Streli se rušijo, trga se plaz,
krinka je padla, smrt gleda v obraz.

Duh me zapušča, telesa sem poln,
zemlja je morje, življenje je čoln...

(Kocbek, Groza)

Zidar je v tem tekstu kocbekovsko vesoljen in potrčevsko odkrit. Z dletom umetniške iznajdljivosti je prodril do prasestavin človeka, ki je postavljen pred sodišče. Sodišče vprašuje da ali ne. Gre samo za dva možna odgovora. In tedaj se nam človek pokaže v vsej razgaljenosti, bednosti ali v popolnem veličju.

Debevčeva družina z moralo »takrat se ni vedelo, kako se bodo stvari zasukale«, ki je najbolj sebična in najbolj človeška morala na svetu; žetev, ki je najčisteje ujet trenutek iz vaške avtentike; zborovanje, ki je najzgovornejši dokument o potvarjanju revolucije; Jarc kot tipična figura katoliškega kodeksa; pismo maršalu Titu kot najrazumljivejša pot iz lastne (kmečke) nezadostnosti in lov kot najgloblje doživetje absolutnega trenutka — vse to je nezbrisljivo dokazilo o pristnosti nekega sveta in umetniški moči pisatelja. Pristnost, prvobitnost in moč pa so odlike vseh dobrih umetniških del ne glede na našo začetno delitev.

Dimitrij Rupel